อาขยาต บทที่ ๓

สัตตมีวิภัตติ : คำกิริยาปัจจุบันกาล ใช้เพื่อคาดคะเน, กำหนด, รำพึง

วิภัตติหมวดที่ ๓ : สัตตมีวิภัตติ

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	
ปฐมบุรุษ	เอยฺย	เอยฺยุ ṃ	เอถ	เอรํ	นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ	เอยฺยาสิ	เอยฺยาถ	เอโถ	เอยฺยวฺโห	ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ	เอยฺยามิ	เอยฺยาม	เอยฺยं	เอยฺยามฺเห	อัมหโยคะ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย

วิภัตติอาขยาตหมวดที่ ๓ : สัตตมี

๑.สัตตมีวิภัตติ

บอกปริกัปปกาล แบ่งเป็น ๓ กาลย่อย คือ

-บอกความยอมตาม แปลว่า ควร...

*อุ.**ภเชถ** ปุริสุตฺตเม. อ.ชน **ควรคบ** ซึ่งบุรุษผู้เลิศ ท.*

-บอกความกำหนด แปลว่า พึง...

*อุ.ปุญฺญญฺเจ ปุริโส **กยิรา**. ถ้าว่า อ.บุรุษ **พึงทำ** ซึ่งบุญไซร้.*

-บอกความรำพึง แปลว่า พึง...

*อุ.ยนฺนูนาหํ **ปพฺพชฺเชยฺยํ**. กระไรหนอ อ.เรา **พึงบวช.***

๒.บุรุษและโยคะ

วิภัตติอาขยาตใช้ลงหลังธาตุและปัจจัยบอกให้รู้กาล บท วจนะ และบุรุษ ภาษาบาลีกำหนดให้ประธานกับกิริยาต้องมีวจนะและบุรุษเสมอกัน วิภัตติอาขยาตจึงแบ่งออกเป็น ๓ บุรุษ ๒ วจนะ เช่นเดียวกับปุริสสัพพนามเพื่อให้เข้าคู่กัน ในวิภัตติแต่ละฝ่าย

-วิภัตติคู่ที่ ๑ เป็นปฐมบุรุษ [ใช้กับคนที่เราพูดถึง คือ โส, เต]

-วิภัตติคู่ที่ ๒ เป็นมัชฌิมบุรุษ [ใช้กับคนที่เราพูดด้วย คือ ตฺวํ, ตุมฺเห]

-วิภัตติคู่ที่ ๓ เป็นอุตตมบุรุษตามลำดับ [ใช้กับตัวเราเอง คือ อหํ, มยํ]

กิริยาเป็นบุรุษใดต้องประกอบประธานให้มีบุรุษตรงกับกิริยาเสมอ

การประกอบประธานให้มีบุรุษและวจนะตรงกับกิริยา เรียกว่า โยคะ

โดยปกติมักกล่าวสั้น ๆ ว่า โยค (อ่านว่า โยก)

ตารางสรุปบุรุษและโยคะในหมวดสัตตมีวิภัตติฝ่ายปรัสสบท

บุรุษ	วิภัตติ	โยคะ	คำอธิบาย	ประธานเอก.	ประธานพหุ.
ปฐม.	เอยฺย, เอยฺยุ	นามโยคะ	ประกอบนามนามเป็นประธาน	โส, ปุริโส คู่กับ เอยฺย	เต, ปุริสา คู่กับ เอยฺยุ
มัชฌิม.	เอยฺยาสิ, เอยฺยาถ	ตุมหโยคะ	ประกอบ ตุมฺห เป็นประธาน	ตฺวํ คู่กับ เอยฺยาสิ	ตุมฺเห คู่กับ เอยฺยาถ
อุตตม.	เอยฺยามิ, เอยฺยาม	อัมหโยคะ	ประกอบ อมฺห เป็นประธาน	อหํ คู่กับ เอยฺยามิ	มยํ คู่กับ เอยฺยาม

๓.กฎเกณฑ์ประจำหมวดสัตตมีวิภัตติ

-เอยฺย, เอยฺยุ	คงรูป เช่น วเทยฺย, วเทยฺยุ (พึงกล่าว)
-เอยฺย	ลบ ยฺย เหลือไว้แต่ เอ ก็ได้เช่น วเท (พึงกล่าว)
-เอยฺย	แปลงเป็น อิยา, ญา, อา ได้บ้าง เช่น ชานิยา (พึงรู้), ชญฺญา (พึงรู้), ทชฺชา (พึงให้), กยิรา (พึงทำ)
-เอยฺยาสิ, เอยฺยาถ,	คงรูป เช่น วเทยฺยาสิ, วเทยฺยาถ (พึงกล่าว)
-เอยฺยามิ, เอยฺยาม	คงรูป เช่น วเทยฺยามิ, วเทยฺยาม (พึงกล่าว)

-เอยฺยาถ	แปลงเป็น อาถ ได้ เช่น กยิราถ (พึงทำ)
-เอยฺยาม	แปลงเป็น เอมุ ได้ เช่น
	วเทมุ (พึงกล่าว)
	ทกฺเขมุ (พึงเห็น)
	วิหเรมุ (พึงอยู่)
-เอถ, เอรํ	คงรูปเสมอ เช่น วเทถ, วเทรํ (พึงกล่าว)
-เอโถ, เอยฺยาวฺโห,	คงรูปเสมอ เช่น วเทโถ, วเทยฺยาวฺโห
-เอยฺยํ, เอยฺยามฺเห	คงรูปเสมอ เช่น วเทยฺยํ, วเทยฺยามฺเห

วิธีการนำธาตุประกอบกับปัจจัยและวิภัตติ

อเนกสระธาตุหรือธาตุที่มีหลายพยางค์เช่น **ชาคร (ตื่น), วายม (พยามยาม), กร (ทำ), ปิลธิ (ประดับ), ครห (ตำหนิ)** เป็นต้น เมื่อนำไปประกอบกับธาตุและวิภัตติต้องลบสระที่สุดธาตุทิ้งก่อนเสมอ เหตุที่ต้องลบสระที่สุดธาตุก่อนเพราะพยัญชนะตัวเดียวไม่สามารถผสมสระคราวละ ๒ ตัวได้ต้องลบทิ้งตัวหนึ่ง **แล้วนำธาตุมาผสมกับปัจจัยและวิภัตติ**

-ชาคร ลบสระที่สุดธาตุ กลายเป็น ชาครฺ (มีจุดพินทุ)

-กร ลบสระที่สุดธาตุ กลายเป็น กรฺ

สำหรับวิภัตติในหมวดสัตตมีวิภัตติขึ้นต้นด้วยสระทั้งหมด ถ้าปัจจัยที่ลงหลังธาตุเป็นสระ (อ, เอ, โอ) และวิภัตติก็เป็นสระ (เอยฺย, เอยฺยุ) ให้ลบปัจจัยทิ้งด้วย

วิธีทำ : กร +โอ+เอยฺย ลบ อ ที่ กร กลายเป็น กรฺ ลง โอ + เอยฺย ลบ โอ ปัจจัย

สำเร็จรูปเป็น กเรยฺย (พึงทำ)

แจก ภช ธาตุ (คบ) + เป็นกัตตุวาจก (อ)
ด้วยสัตตมีวิภัตติเป็นตัวอย่าง

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	
ปฐมบุรุษ	ภเชยฺย, ภเช	ภเชยฺยุ	ภเชถ	ภเชรํ	นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ	ภเชยฺยาสิ	ภเชยฺยาถ	ภเชโถ	ภเชยฺยวฺโห	ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ	ภเชยฺยามิ	ภเชยฺยาม	ภเชยฺยํ	ภเชยฺยามฺเห	อัมหโยคะ

ตัวอย่างประโยคภาษาบาลี หมวดสัตตมี ฝ่ายปรัสสบท

๑. สทา ปุคฺคโล ปณฺฑิตํ ภเชยฺย.

อ.บุคคล ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

๒. สทา ปุคฺคลา ปณฺฑิตํ ภเชยฺยุ.

อ.บุคคล ท. ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

๓. สทา ตฺวํ ปณฺฑิตํ ภเชยฺยาสิ.

อ.ท่าน ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

๔. สทา ตุมฺเห ปณฺฑิตํ ภเชยฺยาถ.

อ.ท่าน ท. ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

๕. สทา อหํ ปณฺฑิตํ ภเชยฺยามิ.

อ.เรา ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

๖. สทา มยํ ปณฺฑิตํ ภเชยฺยาม.

อ.เรา ท. ควรคบ ซึ่งบัณฑิต ในกาลทุกเมื่อ.

ตัวอย่างประโยคภาษาบาลี หมวดสัตตมี ฝ่ายอัตตโนบท

๑. สพฺพทา ปณฺฑิโต พาลํ น ภเชฏ.

อ.บัณฑิต ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

๒. สพฺพทา ปณฺฑิตา พาลํ น ภเชรํ.

อ.บัณฑิต ท. ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

๓. สพฺพทา ตฺวํ พาลํ น ภเชโถ.

อ.ท่าน ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

๔. สพฺพทา ตุมฺเห พาลํ น ภเชยฺยวฺโห.

อ.ท่าน ท. ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

๕. สพฺพทา อหํ พาลํ น ภเชยฺยํ.

อ.เรา ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

๖. สพฺพทา มยํ พาลํ น ภเชยฺยามฺเห.

อ.เรา ท. ไม่พึงคบ ซึ่งคนพาล ในกาลทั้งปวง.

แจก กร ธาตุ (ทำ) + เป็นกัตตุวาจก (โอ)
ด้วยสัตตมีวิภัตติเป็นตัวอย่าง

บุรุษ	ปรัสสบท		อัตตโนบท		โยคะ
	เอก.	พหุ.	เอก.	พหุ.	
ปฐมบุรุษ	กเรยฺย	กเรยฺยุ	กเรถ	กเรรํ	นามโยคะ
มัชฌิมบุรุษ	กเรยฺยาสิ	กเรยฺยาถ	กเรโถ	กเรยฺยวฺโห	ตุมหโยคะ
อุตตมบุรุษ	กเรยฺยามิ	กเรยฺยาม	กเรยฺยํ	กเรยฺยามฺเห	อัมหโยคะ

ประกอบกิริยาจาก โธว ธาตุ (ซัก) ด้วยสัตตมีวิภัตติ

และแต่งประโยคให้สมบูรณ์

ให้ครบทั้ง ๓ บุรุษ ๒ วจนะ

บุรุษ	วจนะ	วิภัตติ	ภาษาบาลี
๑)ปฐม.	เอก.	ติ	: ภิกฺขุ ทิวา จีวรํ โธเวยฺย.
	คำแปล		: อ.ภิกษุ พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.
๒)ปฐม.	พหุ.	อนฺติ	: ภิกฺขู ทิวา จีวรํ โธเวยฺยุ.
	คำแปล		: อ.ภิกษุ ท. พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.
๓)มัชฌิม.	เอก.	สิ	: ตฺวํ ทิวา จีวรํ โธเวยฺยาสิ.
	คำแปล		: อ.ท่าน พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.

๔)มัชฌิม.	พหุ.	ถ	: ตุมฺเห ทิวา จีวรํ โธเวยฺยาถ.
	คำแปล		: อ.ท่าน ท. พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.
๕)อุตตม.	เอก.	มิ	: อหํ ทิวา จีวรํ โธเวยฺยามิ.
	คำแปล		: อ.เรา พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.
๖)อุตตม.	พหุ.	ม	: มยํ ทิวา จีวรํ โธเวยฺยามิ.
	คำแปล		: อ.เรา ท. พึงซัก ซึ่งจีวร ในเวลากลางวัน.